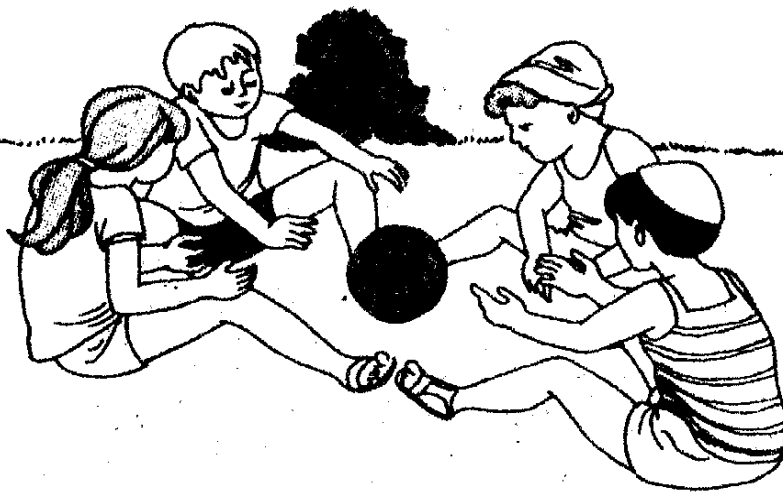

יוסף ושושנה בן-ברית
חבת ציון 38885
טל: 06-365365

חינוך לערכים ואהבת ללעזך כמוך

על ידי משחקים

כתב י. בן ברית

"ואהבת לרעך כמוך" - מטרה מרכזית בחינוך, באמצעות משחקים.

1. ויקרא יט'-ית'... ואהבת לרעך כמוך אני ה'.
אומר רש"ר הירש: זה כלל מסכת לכל התנהגותנו החברתית, בדיעות, במלים ובמעשים.

המעולה שבדגשותינו כלפי ה' והאדם קרוי "אהבה".
מאחר והכלל הזה מסכם רשימת כללים קודמים, נתבונן לכללים הקודמים האלה ונראה כיצד כללים אלה הם כללים שחלים על המשחק בחברת זולתו. אם נראה שאלה כללים החלים על המשחקים בחברה, ברור יהיה, שאפשר לחנך באמצעות משחקים להתנהגות הראויה על פי התורה.

2. אך לפני שנעסוק בכללי תורה אלה, נבהיר לעצמנו, מהם מטרות חינוך בכלל, מהם מטרות החינוך היהודי בפרט, ואיזה קשרים יש למשחקים שונים באלה.

א. מטרות חינוך באופן כללי מוגדרות כמטרות לשינוי בהתנהגות.
השינוי המצופה מחינוך באופן כללי יכול להיות כחומים אלה:

- בתחום הפסיכומוטורי = בפעילות הממשית, הביצועית, היום יומית.
- בתחום האפקטיבי (ריגושי) = בהזדהות רגשית.
- בתחום הקוגניטיבי (שכלי) = בהזדהות רעיונית, כולל קליטת ידע.

השינוי המצופה בתחום הפסיכומוטורי הוא שיפור בכושר הביצועי, הפעלתני.
השינוי המצופה בתחום האפקטיבי הוא שיפור בכושר הרגשי.
השינוי המצופה בתחום הקוגניטיבי הוא שיפור בכושר השכלי, כולל קליטת כמויות של ידע אך גם הזדהות רעיונית.

מתוך גישה מטריאליסטית גרידא, מוטעים היום רוב האנשים ומתקבל הרושם, שהחינוך והלמידה מיועדים אך ורק, או לפחות בעקר, להקניית ידע.
אם בהקניית ידע מדובר, מוטעים רוב האנשים בכך שמדובר אך ורק בכמויות ידע.

ב. החינוך היהודי אף פעם לא גרס שמטרת האדם היא היסג מטריאלי.
החינוך היהודי אינו יכול לראות בכמויות ידע מטרה חינוכית.
החינוך היהודי גרס מתמיד שקיום מצוות מעשיות (פעילות חיובית) היא בראש סולם הערכים.

לכן יש לראות בהזדהות הממשית, היום יומית, בין אדם לחברו כמו בין אדם למקום, את עקר שדה הפעולה של האדם (=התחום הפסיכומוטורי).
לכן יש לראות בהזדהות הרגשית עם האידיאלים והאישים האידיאליים, כולל האב, האם, בני המשפחה, החברה על פרסיה מטרה חינוכית נעלה.
(ואהבת את ה' אלוקיך + ואהבת לרעך כמוך).

לכן יש לראות בהזדהות הרעיונית-השכלית מטרה קוגניטיבית לא פחות ואף יותר, מהקנייה של כמויות ידע וקבלת ציון ופרס רק על אלה!
(וידעת את ה' אלוקיך כהזדהות עם המוסד העליון ועוד).

ג. התפתחותו הטבעית של כל אדם, מתינוק למבוגר היא בשלבים אלה:
התינוק מתפתח בראשיתו בחושי ובכוחותיו הפיסיים והחינוך מיועד לפתח כישוריו אלה.

בו-זמנית, הוא מתקשר רגשית לסובב ולסובבים אותו.
הפעילויות שלו הן בעיקרן מוטוריות ורגשיות.
עם התפתחותו, בגבור נסיונו האישי, מתוך התנסויות חוזרות ונשנות ועקב התנסויות חדשות, מופעלת חשיבתו, דהיינו זכרונו, כושר האסוציאציה, כושר ניתוח העובדות, וכושר היצירה.
הפעלת רבדי האישיות האלה, היא המפתח אותם.

ד. כל סוגי הפעילויות נמצאים באופן ספונטני במשחקיו.

משחקים הם פעילויות מחוך רצון עצמי, מחוך בחירה חפשית, לשם הנאה ומחוך הצורך בפעילויות אלה. רב-גווניות הפעילויות כרב-גווניות הצרכים האישיים; הגופניים, הרגשיים והשכליים.

בתחילה, רוב המשחקים הם אישיים, הילד משחק עם עצמו, עם החפצים הסובבים אותו באופן ממשי, אך גם באופן דמיוני. אחרי התפתחות אישיות, כאשר הושגה שליטה מסוימת על אבריו, פעולותיו והשימוש בחפציו-משחקיו שלו, באה ההתפתחות החברתית. הוא מבקש לשתף פעולה עם ילד אחר, עם אמו, אביו, ילדים אחרים. "המשחק שלו" מותר שיסמך גם את חברו, חבריו, גם אם הוא רכושו האישי.

וכאן מתחילים לחול עליו כללים חברתיים של הדדיות, של ויתור, של הכרה בצרכי הזולת, של זכות הזולת בהגינות כלפיו, של משחק הוגן, של "ואהבת לרעך כמוך".

3. ובקטר לפסוק זה (ויקרא יט'-יח'), לפירושו של הרס"ר הירש אשר מסביר: "אהבה" מה משמעותה? הב-הבה בחוספת האות א' המיוחדת לפרט. משמעותה: למסור את עצמו לאחר, ולקרב את האחר אל עצמו, שניהם כאחד הם "אהבה".

והנה לא נאמר כאן "ואהבת את רעך כמוך". (אך כן כתוב בפסוקים הקודמים, המפרטים את הניגוד של "ואהבת לרעך כמוך": לא תעשק את רעך... לא תשנא את אחיך... לא תקום ולא תטר את בני עמך...)

אילו נאמר "ואהבת את רעך כמוך" היה מדובר באהבת אישיות זו של האחר; והיה חובה עלינו להשוות אהבה זו לאהבת עצמנו; ואין להעלות על הדעה קיום דרישה כעין זו! כי האהבה האמורה כאן מוטלת עלינו ביחס לכל אדם; אך האהבה המתייחסת לאישיות זו של האחר זקוקה לתנאים המחקיימים רק לעיתים רחוקות: היא מושתתת על התאמה וקירבה בין הנפשות, המצויה רק בין אנשים מעטים. אולם נאמר כאן "ואהבת לרעך כמוך". "לרעך" איננו אישיותו של השני אלא האדם-הזולת, גם אם אין קרבת נפש בינו לביננו. סיבתה של מצווה זו אינה בגלל קרבת נפש מיוחדת, אלא אף שאין קרבת נפש מיוחדת. טעמה היא "אני ה'". בסם ה' היא מוטלת עלינו ביחס לכל הבריות. הרי הוא ה', קבע את יעוד כולם להיות "ריעים" זה לזה. כל איש ימצא "מרעה" על יד חברו וחבריו, בחברו ובחבריו. רעהו ירבה את שלומו (שלמותו) ובשלום רעהו (בשלמותו) יהיה לו שלום. איש לא יחשוש מהצלחת חברו, ולא יקווה להיבנות מחורבנו; איש לא ישמח בהצלחת עצמו בלבד, כל עוד חברו כושל בצדו.

עד כאן קטעים מפירושו של הרס"ר הירש זצ"ל.

4. ועתה נסוה את ציווי התורה בפ' "קדושים תהיו" בכל אשר נוגע למצוות בין אדם לחברו, להדרכה החינוכית אשר ראוי שניתן אותה, הורית כמורים, במסגרת הפעילות המשחקית החברתית היוס-יומית, בבית, בגן הילדים, בבה"ס, במועדון הנוער, ובמוסד הפנימייתי:

פרק יט'
הפסוקים א'-ח' ענינם כיבוד אב ואם, שבת וההתקרבות אל ה' באמצעות קרבן, חלק מרכושנו.

בפסוק ט'-י'
ובקצרכת את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט, לעני ולגר תעזב אותם, אני ה' אלוקיכם.

ובמשחק
שתף חברים, שאין להם משחק, במשחקין, התחשב בחלשים ממך, תאפשר גם להם להנות אתך, ולשחק במשחק שלך.

בפסוק יא'
"לא תגנבו" ... לפי הרש"ר הירש "אל תנהגו בערמה כדי לזכות ביתרון
שלא כדין, שהרי זה מושג הגניבה במשמעותו הרחבה".

ובמשחק
אם לך אין משחק שאתה היית רוצה לשחק בו, התקרב אל חברך ותשפיע
עליו שישחק אותך במשחקו. אין לך צורך בגניבה בשביל לשחק, היה
חברותי כאשר לך יש אפשרות, ואחרים יהיו חברותיים אתך, כאשר לך
יהיה צורך בכך.
ובמשמעות הרחבה יותר: אל תנהג בערמה כדי לזכות ביתרון שלא כדין,
אלא נהג על פי כללי המשחק, גם אם לא אתה המנצח.

בפסוק יא'
ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו:

ובמשחק
ברורה ההשלכה להגיינות במשחק ובשמירה על כללי המשחק.
אם הפסדת במהלך מסוים, קבל את המציאות, אל תנסה לשכנע את עצמך
ואחרים, כי היה כאן מהלך פסול של השני ואל תאשים אותו בכאלה.
הרי לפי כללי משחק ברורים אתם משחקים.
לא התישב עקר, כי אם שתוף הפעולה. לא התוצאה העקר, כי אם הדרך
הפעילות ביחד, ההתמודדות ממנה אתה נהנה גם אם אינך מנצח תמיד.

בפסוק יב'
ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלוקיך, אני ה'.

ובמשחק
אל תנסה להיות הצודק או המנצח בכל מחיר, אין משחק ראוי למחלוקת
או לשבועה שאתה הצודק תמיד.
בסך הכל משחק הוא משחק, אפשר להצליח בו, ואפשר אף להכיר ולסמוך
בהצלחת הזולת.
אין להגזים בהצלחה, ואין לראות באי הצלחה בושה, הפסד או פגיעה בך,
עד כדי שימוש בנסיונות שכנוע כמו שבועה.

בפסוק יג'
לא תעשק את רעך - לפי הרש"ר הירש... מושג זה (עושק-עשוק)
מבליט בעיקר את העובדה שאדם קופח שלא כדין-חוך הפגנת כח.
ולא חגזל... לנהוג באלימות כדי למנע מאדם את שלו.

ובמשחק
אל תנסה להטות את תוצאות המשחק לטובתך שלא בצדק, רק מפני שאתה
גדול יותר, חזק יותר, על ידי הפחדת חברך באלימות, ועל אחת
כמה וכמה באלימות ממש.
כמה אקטואליים כללים אלה בימינו במגרשי הספורט!

בפסוק יג' בהמשך
לא חלין פעולת שכיר אתך עד בקר.

ובמשחק
אם נקבע פרס לזוכה במשחק, למשל קלע חברך בגולתך, ותר מיד על
שלך, אם הכללים של המשחק נקבעו כך, ואל תנסה להחזיק בזכיה
של חברך אף לרגע.

בפסוק יד'
לא תקלל חרש...

ובמשחק
חברך הצליח? שיבוסס לו. שמח איתו ואל תרגזן לא לפניו ולא אחרי גבו.

בפסוק יד' בהמשך
ולפני עור לא חתן מכשול...

ובמשחק
אל "תסדר" את חברך למשחק על ידי הטעיה לא הגונה, על ידי הכשלה שאין
הוא יכול לקחתה בחשבון בהתאם לאוירת המשחק וכללי המשחק, כי הרי
אתם "משחקים" ולא "נלחמים".

ובהמשך
ויראת מפני אלוקיך, אני ה'...

ובמשחק
הרי המטרה אינה נצחון בכל שיטה, בכל דרך ובכל מחיר כי אם "משחק
הוגן" לא רק מתוך הגיינות אלא אף לשם הגיינות!

בפסוק טו'
לא תעשו עול במשפט, לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול, בצדק תשפט עמיתך.

ובמשחק
זה מתיחס הן לתורים והן לגננות ולמדריך אך גם לאח ולאחות הגדולים.
אם הילד הקטן הפסיד, ילמד מכך לעתיד. אל תנסו לנחמו על ידי כך שתשנו את תוצאות המשחק לטובתו כביכול. הרי זה אינו לטובתו.
עליו ללמוד, כי אם הוא מוכן להתמודד עם אחר, עליו לקחת בחשבון גם נצחון אך גם הפסד, ואם הפסיד, עליו להתרגל למציאות זו ולנסות שוב את יכולתו במשחק הבא.
ואף להיפך: אם קרה שילד קטן ניצח מבוגר ממנו, אולי דוד אורת, אל תנסו לפצות את המפסיד המבוגר בדרך שתמנע מן הקטן תחושת זכותו לניצח ויכולתו לניצח.
החינוך הנכון יכול וצריך להשפיע על המתחנכים לדעת לניצח ללא התנשאות ולהפסיד בכבוד. והרי משחק ומוצאותיו אינם חד-פעמיים, והמנצח הפעם יפסיד בפעם הבאה, ולהיפך.

בפסוק טז'
לא תלך רכיל בעמיתך.

ובמשחק
העומד מן הצד, לא ירמוז לאחד המשחקים רמו על מהלכיו של מתחרהו בכדי לעזור לראשון, ולהכשיל את מתחרהו.

ובהמשך הפסוק
לא תעמד על דם רעך, אני ה'.

ובמשחק
הכסלה על ידי רכילות כזו, על ידי מרמה כזו, חמורה ביותר!

בפסוק יז'
לא תשנא את אחיך בלבבך.

ובמשחק
ההקטר ברור. אם הוא גבר עליך, קבל זאת ברוח טובה.

ובהמשך הפסוק
הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא.

ובמשחק
אם השני לא התנהג לפי הכללים ומנסה לקדם את עצמו בדרך לא הוגנת, אל תתביש ותעלים עין, אלא תעמוד על כך שיש לשחק בהתאם לכללים.
זה לא רק לטובתך, אלא אף לטובת רעך, שיתרגל לנהוג בהגינות.

בפסוק יח'
לא תקום ולא תטר את בני עמך.

ובמשחק
וטוב ההסלכות ברורו מאוד. בגמר המשחק, אם זולתך הצליח יותר ממך, הוטט את ירך וטפח לו על השכם.
הפרד ממתחרך ברוח טובה ובידידות.

וסיכום על הנאמר עד כאן:

ואהבת לרעך כמוך, אני ה'!
עשה זאת מתוך הכרה שהתנהגות זו היא המטרה העליונה
ולא ההיטג האישי ולא התוצאה של המשחק.

יוסף בן-ברית.

סוף דבר:

ואם נראה במצבי המשחק הכנה למצבי החיים: בחיי חברה, בכלכלה ומסחר ובמגעי העבודה היום יומיים, הרי משחקי הילדים הם הבסיס להתנהגות חברתית מאוזנת והוגנת.

